

Mathias Énard

Iránytű

regény

MAGVETŐ
BUDAPEST, 2018

A fordítás alapjául szolgáló kiadás
Mathias Énard: *Boussole*
Actes Sud, 2015

A fordítást az eredetivel egybevetette
Darvasi Ferenc

A fordító a Műfordítók Egyesületének tagja

A könyv megjelenését támogatta a Francia Intézet Kosztolányi
könyvtámogatási programja

A kiadó köszönetet mond a kötet perzsa, arab és portugál
vonatkozásainak tisztázásában nyújtott segítségéért
Torma Katalinnak, Tüske Lászlónak és Urbán Bálintnak

© Editions Actes Sud – Arles, 2015
Published by arrangement with Lester Literary Agency
© Tótfalusi Ágnes, 2018

Barátságunkat az a kis kirándulás pecsételte meg végérvényesen, amit Hainfeldet és a Rückert-olvasást követően tettünk a konferencia után, harminc kilométernyire: Sarah meghívott, tartsak velem, én persze igent mondtam, azt hazudva, hogy ki tudom cserélni a vonatjegyemet – tehát egy aprócska hazugság után részt vettem a kis kiránduláson, a vendéglő pincérének nagy bánatára, aki a sofőrünk volt, és bizonyára azt hitte, hogy kettesben maradhat a vidéken Sarah-val. Most már világosan látom, hogy éppen ez volt az oka a meghívásnak, gardedámnak voltam szánva, hogy tökéletesen kioltsam a kirándulás romantikus jellegét. Ezenkívül – mivel Sarah nagyon kevésbé beszélt a németet, az alkalmi sofőr pedig nemigen tudott angolul – az is volt a szerepem (és erre balszerencsémre elég hamar rájöttem), hogy tápláljam a társalgást. Azért némileg az úti cél is érdekelt, amihez Sarah annyira ragaszkodott, ennek a kirándulásnak

az oka: a szentgotthárdi csata, pontosabban a mogersdorfi csata emlékműve, puskalövésnyire Magyarországtól – ki tudja, miért érdekelte Sarah-t egy 1664-es csata, melynek során a Szent Birodalom és francia szövetségesei legyőzték az Oszmán Birodalmat, egy világvégi kis faluban, a Raab, a Duna mellékfolyójának völgye fölé magasodó dombon. A Raab folyt néhány száz méterre a hainfeldi nádastól is, ezt hamarosan meg is tudtam, de előbb még háromnegyed órányi locsogást le kellett folytatnom egy nem kifejezetten nyájas fiatal fickóval, akit nagyon elkésérített, hogy én ülök az oldalán, pedig Sarah-t képzelte oda, a miniszoknyájában – és nem nagyon értettem, miért vállaltam ezt a sok költséget, vonatjegyet, eggyel több szállodai éjszakát Grazban, hogy semmiségekről fecserésszem egy pincérfiúval, aki, valljuk be, egyébként nem is volt olyan rossz gyerek. (Most már világos, hogy Sarah, aki békésen üldögélt a hátsó ülésen, magában biztos nagyon jól szórakozott, hogy egyetlen csapással két erotikus csapdát is kikerült, mivel a két udvarló kioltotta egymást a kölcsönös csalódottságban.) A fiú Riegesburgból származott, és egy környékbeli vendéglátóipari iskolában tanult; útközben elmesélt egy-két anekdotát a gallerini *burgról*, a Purgstall hűbértokáról, a sásfészekről, amely az 1000. évtől kezdve magasodott egy szirtfokon, és sem a magyaroknak, sem a törököknek nem sikerült elfoglalniuk soha. A Raab völgye őszi narancsszín lombozatban pompázott, körülöttünk az őrgrófság dombjai és rég kihunyt vulkánjai a végtelenségig zöldelltek a sűrű éj alatt, erdők és szőlősök váltakoztak a lejtőkön, egy tökéletes *mitteleurópai* táj, már csak néhány ködfolt hiányzott, és akusztikus hátérnek tündérek vagy boszorkák kiáltása, hogy teljes legyen a kép – finom szemű köd kezdett szitálni; délelőtt tizenegy óra volt, de lehetett volna akár délután öt óra is, és azon tűnődtem, mi a fenét keresek itt, vasárnap, amikor nyugodtan

ülhetnék a Tübingen felé tartó vonaton, ahelyett hogy egy elveszett harcmezőre látogassak el egy ismeretlen vagy majdnem ismeretlen nővel, és egy vidéki vendéglő pincérével, aki legfeljebb tavaly nyáron szerezte meg a jogosítványt – lassacskán egyre jobban elkomorultam az autóban, természetesen elnéztünk egy útelágazást, és a magyar határon kötöttünk ki, szemben Szentgotthárd városával, még a házakat is látni lehetett a határőrpépület mögött; az ifjú sofőr zavarba jött, visszafordultunk, Mogersdorf falu alig néhány kilométerre volt, annak a hegyfoknak az oldalában, amit kerestünk: a Szent Birodalom táborát egy körülbelül tíz méter magas, hatvanas években készített betonkereszt jelezte, egy ugyanilyen anyagból és ugyanebben a korszakban épült kápolna egészítette ki mindezt, nem messze a kerestől, egy kőből készült eligazító tábla pedig a harc kimenetelét mesélte el. Tág panorama nyílt előttünk; látni lehetett a völgyet, amely keleti irányban, tőlünk balra, Magyarország felé síkságba olvadt át; déli irányban kis hegyek ráncolódtak harminc-negyven kilométeren keresztül, Szlovénia felé. Amint Sarah kiszállt az autóból, izgalomba jött; körülnézett, megvizsgálta a tájat, aztán a keresztet, miközben megállás nélkül ismételte: „Ez egyszerűen elképesztő”, fel-alá járkált a kápolna és az emlékmű között, majd odament a nagy, faragott kőlaphoz. Azon gondolkodtam (és láthatólag a pincérfiú is, aki a kocsi ajtajának támaszkodva cigarettázott, és időnként rémült pillantásokat vetett rám), hogy nem egy büntett rekonstrukcióján veszünk-e részt éppen, à la Emil vagy Sherlock Holmes: szinte vártam, hogy Sarah rozsdás kardokat vagy lócsontvázakat kapar elő a föld alól, és azokon mutatja be az ulánusok vagy a piemonti lándzsások századainak elhelyezkedését, ha ugyan voltak ulánusok és piemontiak ebben a csatában, szemben a vad janicsárokkal. Reméltem, hogy a helyzet alkalmat ad nekem a villogásra,

és bedobhatom a török katonazenében való jártasságomat, elmondhatom, milyen nagy szerepe volt a török katonazenének a XVIII. században oly gyakori *alla turca* stílus kialakulásában, ennek Mozart a leghíresebb példája, egyszerűen, vártam az én időmet, lesben állva a díszhintónk mellett, a parádés kocssal, és semmi kedvem nem volt összesározni a cipőmet azzal, hogy elsétálok az emelkedő széléig, az eligazító tábla és a hatalmas kereszt felé, de mivel Sarah, a vad nyomozó már vagy öt perce felhagyott a lázas szaladgálással, és még mindig nagy elmélyültséggel tanulmányozta a kóterképet, mintha azt várná, hogy odamenjek hozzá, elindultam, azt sejtve, hogy női mesterkedéssel bátorít, hogy menjek hozzá közelebb, de talán azért, mert a csaták emléke nem kedvez a szerelmi játékoknak, vagy mert nyilvánvalóan nagyon nem jól mértem fel Sarah-t, az az érzésem volt, hogy ezzel megzavarom a gondolataiban, a táj olvasásában. A csata helyszínén természetesen nem maga a csata érdekelte, hanem az, hogy milyen módon szerveződött meg az emlékezés; neki az 1964-ben készült nagy kereszt volt a fontos, amely – a török vereségre emlékezve – egy határt, egy falat jelölt ki, szemben az akkor még Kelet-Európához tartozó kommunista Magyarországgal, vagyis szemben az új ellenséggel, az új Kelettel, ami természetesen felváltotta a régi Keletet. Sem nekem, sem Mozart *Török indulójának* nem volt hely Sarah szemlélődésében; kis füzetet húzott elő a zsebéből, beleírt egy-két dolgot, aztán rám mosolygott, láthatólag boldoggá tette az expedíció.

Újra eleredt az eső, Sarah becsukta a jegyzetfüzetet, becsúsztatta fekete esőkabátja zsebébe, és én kénytelen voltam a visszaútra tartalékolni a török katonazene és török ütőhangszerek hatásával kapcsolatos megjegyzéseimet: nem is kérdés, hogy 1778-ban, amikor Mozart a 11. zongoraszonátát szerezte, az oszmán jelenlét, a bécsi ostrom vagy ez

a mogersdorfi csata már igencsak távol volt, márpedig a *Rondo alla turca* a korszaknak az a darabja, amely a legszorosabb kapcsolatban áll a *mehterekkel*, a janicsárok rézfúvósaival; nem tudjuk, mi ennek az oka: az utazók elbeszélései, vagy egész egyszerűen az, hogy Mozart a szintézis zsenije, és csodálatosan használja fel a korszak „török” stílusának jegyeit, mindenesetre én magam is habozás nélkül szintézisbe foglaltam az e témában fölülmúlhatatlan Eric Rice és Ralph Locke munkáit, így akartam érdekessé tenni magam a tragacsban, amely csigatempóban vonszolódott át az őszti iz-zadó Stájerországon. Mozartnak olyan jól sikerült megtesztesítenie a török „hangot”, ritmust és ütősöket, hogy még a hatalmas Beethoven is, a maga *tam taladam tam tam taladam*jával, az *Athén romjai* török indulójával csak leutánozni tudta őt, vagy talán így tisztelgett az emléke előtt. Nem olyan könnyű orientalistának lenni, mint gondolná az ember. Most szívesen elmesélném Sarah-nak, csak hogy megnevettessem kicsit, azt az 1974-es vicces felvételt, amelyen nyolc világhírű zongorista adja elő Beethoven *Török indulóját* egy színpadon, nyolc hatalmas, körbeállított zongorán. Először eljártsszák ezt a különös tizenhat kezes átíratot, aztán, a taps után, visszaülnek, és újra előadják, de burleszk-változatban. Jeanne-Marie Darré eltéved a kottában; Radu Lupu, ki tudja, honnan, elővarázsol egy tarbust, bojtos, piros fezt, és a fejére biggyeszi, talán hogy megmutassa, ő, a román a leginkább keleti mindegyikük közül, sőt még egy szivart is előhúz a zsebéből, és összevissza játszik, mert az ujjai beleakadnak a szivarba, a szomszédja, Alicia de Larrocha nagy bosszúságára, mert ő úgy néz ki, mintha nem találná olyan viccesnek az egészet, ezt a disszonáns és félreütésekből álló koncertet, akárcsak a szegény Gina Bachauer, akinek a kezei aprócskának látszanak hatalmas testéhez képest: egészen biztos, hogy a *Török induló* Beethoven egyetlen

olyan darabja, amellyel kapcsolatban ezt a diákréfát megengedhették maguknak, hiába is ábrándoznánk arról, hogy ezt a kivételes hőstettet megismétli valaki egy Chopin-balladával vagy Schönberg *Zongorasztijével*; pedig milyen jó lenne hallani, mit hozhat ki a humor és a bohóckodás ezekből a művekből. (Na, tessék, egy újabb cikkötlet, a zene elferdítéséről és a zenében jelen lévő iróniáról a XX. században; ez talán túl nagy téma, nyilván foglalkozott már vele valaki valahol, homályosan rémlik is, hogy valaki – de vajon ki? – már írt is valamit Mahler iróniájáról, példáulul.)

Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 136. esztendejében, 2018-ban
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
Az igazgatóság elnöke Balla László
Vezérigazgató Erdős Tamás
Telefon: 66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Rostás Eni
Kézirat-előkészítő Schmal Alexandra
Korrektor Balogh Emerencia
A borítót Farkas Anna,
a könyvet Pintér József tervezte
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 8746
Minion betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3608 2